

***Bezitsvorming van religieuze instellingen
in Utrecht
vanaf de vroege middeleeuwen***

Utrecht, 28 mei 2018
Ad van Ooststroom

Grondbezit Religieuze instellingen (M)

2^e helft 16^e eeuw

Utrecht: 165.000 Morgen (M)

1 M = 0,8615 ha

	M
Bisschop	24.218
Kapittel ten Dom	6.207
Kapittel Oudmunster	4.591
St Paulusabdij Utrecht	2.810
Kapittel St Jan	2.527
Kapittel St Marie	2.341
Kapittel St Pieter	2.140

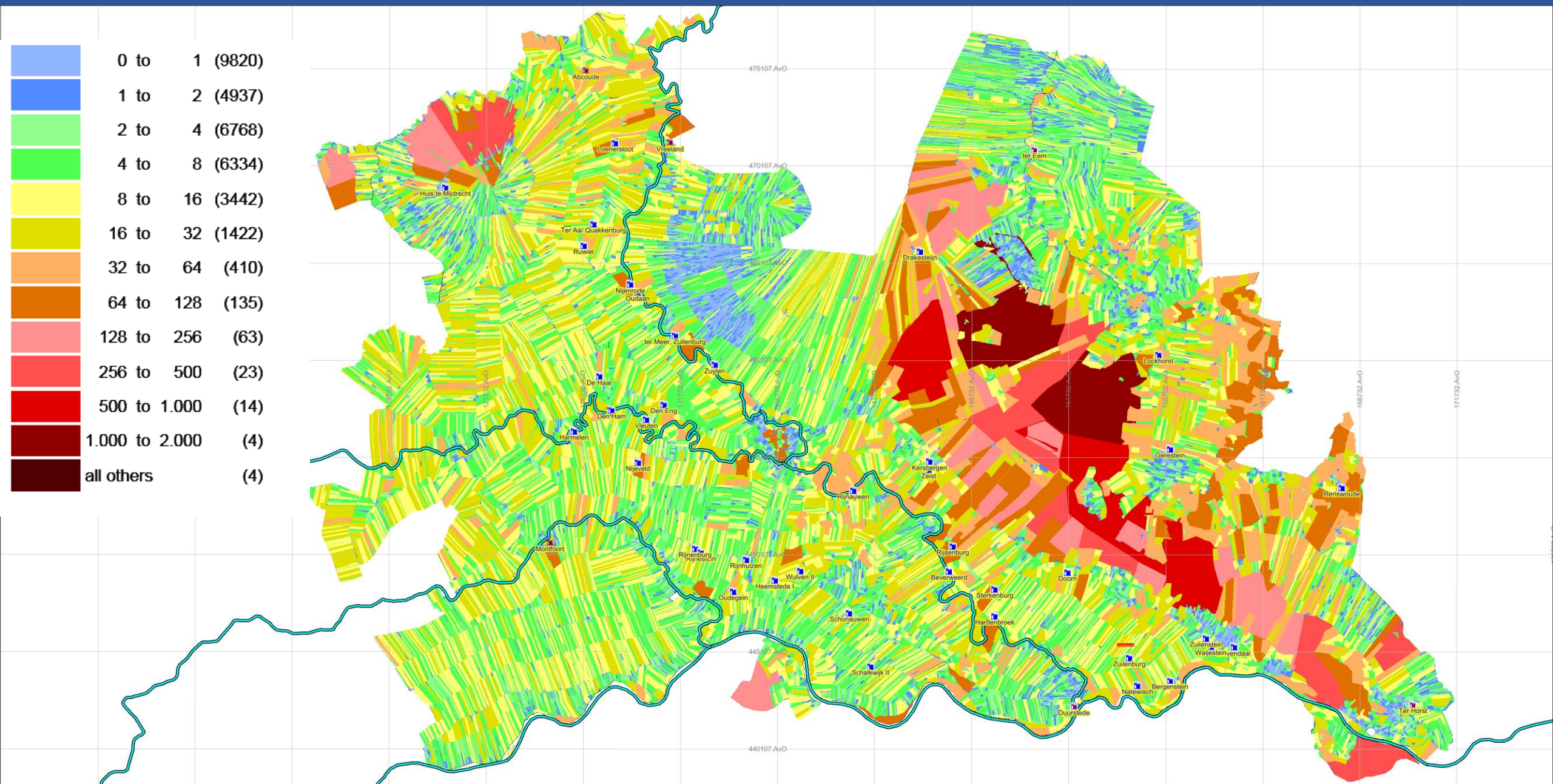
44.834

	M
Vrouwenklooster de Bilt	2.803
St Laurensabdij Oostbroek	2.680
Johanniter Orde	2.589
St Stevensabdij Oudwijk	2.090
Duitse Orde	1.829
Abdij van Berne	1.564
St Servaasabdij Utrecht	1.290
Abdij Mariendaal Zuilen	978
45 andere instellingen	5.900

21.723

66.300

Percelen grootte (M)

	M
Wittevrouwenklooster, Utrecht	596
Maria Magdalenaconvent, Wijk bij Duurstede	556
Kartuizerklooster Nieuwlicht, Achttienhoven	488
Regulieren, Utrecht	366
Bethlehemconvent, Utrecht	327
St Joriskapittel, Amersfoort	291
St Agathaklooster, Amersfoort	253
Regulieren, Vredendaal	252
St Ceciliaconvent, Utrecht	242
Begijnenhof, Utrecht	235
Kapittel ter Horst, Rhenen	221
St Ursulaklooster Utrecht, Brandolen	190
Jerusalemconvent, Utrecht	161
St Agnesklooster, Amersfoort	159
St Nicolaasconvent, Utrecht	159
St Jansklooster, Amersfoort	134
St Agnietenklooster, Rhenen	119
Regulieren, Windesheim	94
St Barbaraklooster, Amersfoort	78
Maria Magdalenaconvent, Utrecht	69
Abdij Elten	60
Nazaretklooster Arkel te Gein	56

	M
Klooster te Amersfoort	50
Vrouwenklooster te Amersfoort	48
St Agnesklooster, Utrecht	44
Kapittel IJsselstein	38
Carmelietenklooster, Schoonhoven	33
Een vrouwenklooster te Utrecht	30
St Ursulaconvent, Oudewater	23
Regulieren te Utrecht	23
St Barbarakapittel, Culemborg	22
Begijnen van Schoonhoven	17
St Elisabethklooster, Schoonhoven	16
Predikherenklooster	16
Convent van Oudenaarde	16
Convent te Arnhem	10
St Hieronimusconvent, Utrecht	10
Kapittel Hogelandsekerk	9
Een vrouwenklooster te Amersfoort	8
St Agnietenconvent, Schoonhoven	8
Kapittel te Montfoort	7
Kapittel St Jan??	6
Regulieren	6
Mariaconvent te Amersfoort	5

Bezit

[illegible]

Hoe ontstaan?

Proces bezitsvorming

732 - 1100

Schenkeningen

Gebieden, in gebruik

Rechten:

Visserij etc

Tollen

1000 - 1200

Verdelingen en ruil

Utrechtse Kerk aan
Kapittels/ St Paulus

Duitse kloosters aan
Gelre/Bisschop/Amstel
/Beverweerd?

1100 - 1200

Ontginningen

Kapittels &
Ministrialen

1200 -1570

Exploitatie

Bezit en gebruik

Utrechtse kerk, koninklijke schenkingen

732: Het castrum Trecht en de Villa Vechten.

753: 1/10e van alle Frankische domeingoederen.

752/54: bevestiging van de immuniteit van haar goederen door Koning Pepijn.

777: De Villa Leusden, 4 bossen aan de Eem, een eiland tussen Rijn en Lek.

815: bevestiging van het tiendrecht over alle domeingoederen.

944: Leen dat Walter en zijn zoon bezeten hadden in gouw Lek en IJssel.

777/945: Bisschoppelijke goederenlijst, Commemoratio

948: De visserij te Muiden en Almere en de tijns genaamd cogschuld

975: Alles wat de Utrechtse kerk nog niet bezat in Muiden.

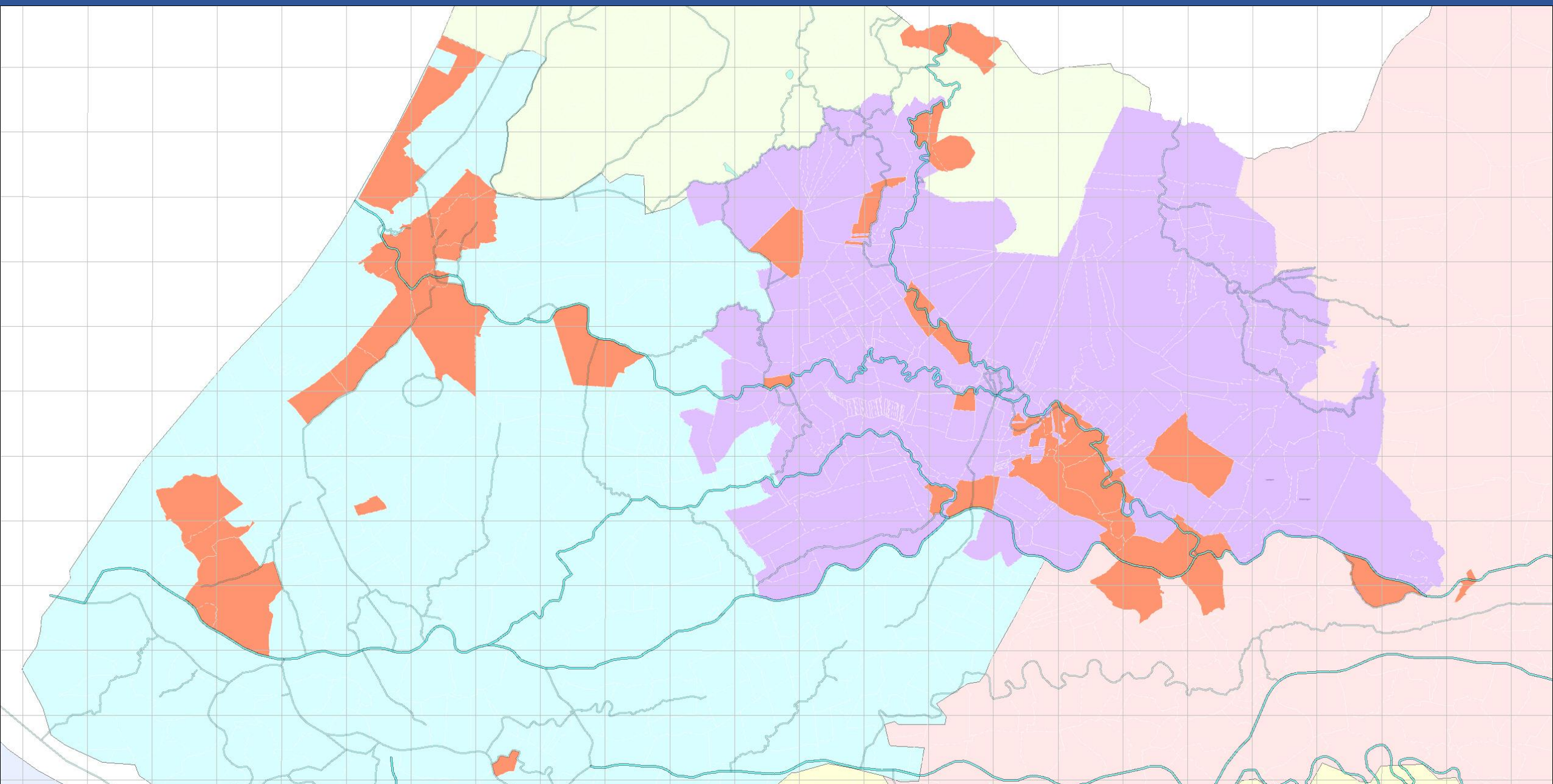
1024: Graafschap Drente.

1046: Rijksbezit in Deventer en een graafschap in Hamaland.

1086: Graafschap van Friesland (Oostergo en Westergo).

1171: Domeingoed te Muiden, goederen te Loenen aan de Vecht (bevestiging).

Plaatsen genoemd in de Commemoratio 945

Veel namen niet meer bekend

Schenkingen

Frankisch

Abdij van Deutz
Klooster Oostbroek
Klooster Fulda
Klooster te Werden

Odijk, Werkhoven, Wijk bij Duurstede, 1001, 1019
Oostbroek/de Bilt, 1122
Amerongen, Leersum,
Eiteren, Renswoude

Saksisch/ Hamaland

St Paulus
Klooster Elten

Soest, ca 975
Rijkslenen in Urk, Hamaland en Naardinkland, 968

???

Klooster Lorsch

Goederen te Eck, Rijswijk en Erichem, 1046

Ander bezit

Particulier bezit (van erfgenamen van de Karolingers en anderen)

Wildernis

In “1000” zowel kerkelijk als particulier (grond)bezit

Locatie binnen parochies en “veldnamen”

Een groot deel van de provincie was nog wildernis

Bezit Gerecht, tiende, grond en verdeling

Bezitter

In leen

in tijns

in erfpacht

zelf gebruiken

verpachten

leenman

tijnsman

erfpachter

pachter

achterleenman

Leengoed (grond)

Bisschop	9333
St Paulusabdij Utrecht	2017
Kapittel Oudmunster	1228
Kapittel ten Dom	1214
Kapittel St Marie	92
Kapittel St Jan	84
Abdij Elten	44
Kapittel St Pieter	43
St Laurensabdij Oostbroek	31
Wittevrouwenklooster Utrecht	3

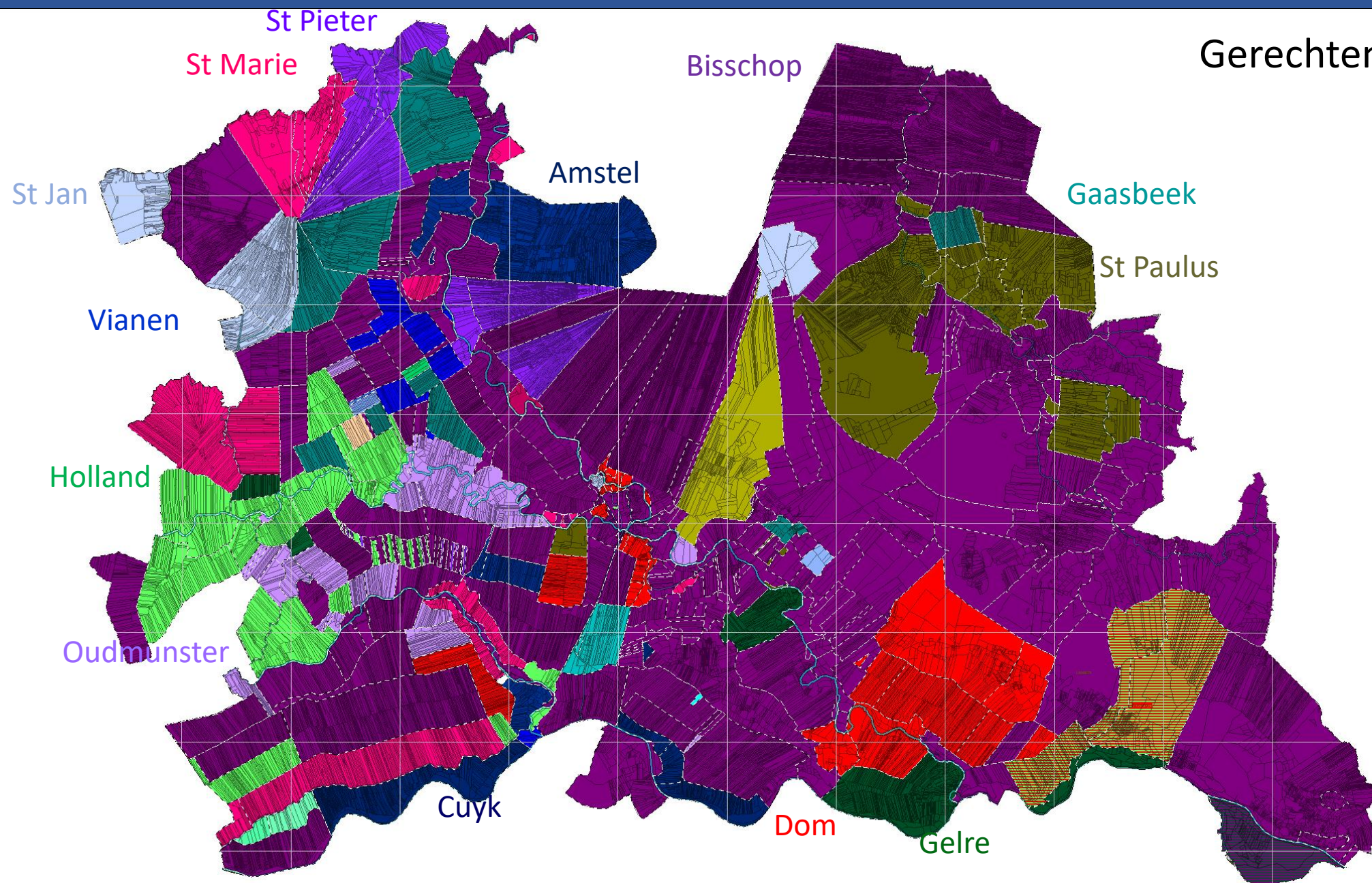
Ca 1400 tijnsgoed naar leengoed (St Paulus)

Leengoed naar allodiaal goed (Geestelijke instellingen)

Allodiaal goed naar erfpachtgoed

Allodiaal goed naar leengoed

Gerechten ca 1400

Gerechten ca 1400 (279)

GERECHTSHEER	AANTAL
Bisschop	139
Kapittel Oudmunster	25
Kapittel ten Dom	20
Kapittel St Marie	13
St Paulusabdij Utrecht	11
Kapittel St Pieter	8
Kapittel St Jan	7
Abdij van Berne	2
Dom en Oudmunster	2
Bisschop 1/2 Gelre 1/2	1
Dom 3/4 Gaasbeek 1/4	1
St Laurensabdij Oostbroek	1
St Stevensabdij	1
??	2
	233

GERECHTSHEER	AANTAL
Heer van Gaasbeek	9
Heer van Vianen	8
Graaf van Holland	6
Heer van Amstel	5
Heer van Cuyk	5
Graaf van Gelre	2
Heer van Loenersloot	2
Heer van Montfoort	2
Heer van Blois	1
Heer van Culemborg	1
Heer van Heulestein	1
Heer van IJsselstein	1
Heer uten Ham	1
Heer van Ruwiel	1
Heer van Zuilen	1
	46

97 van de 139 bisschoppelijke gerechten in leen

Gerechten, soorten

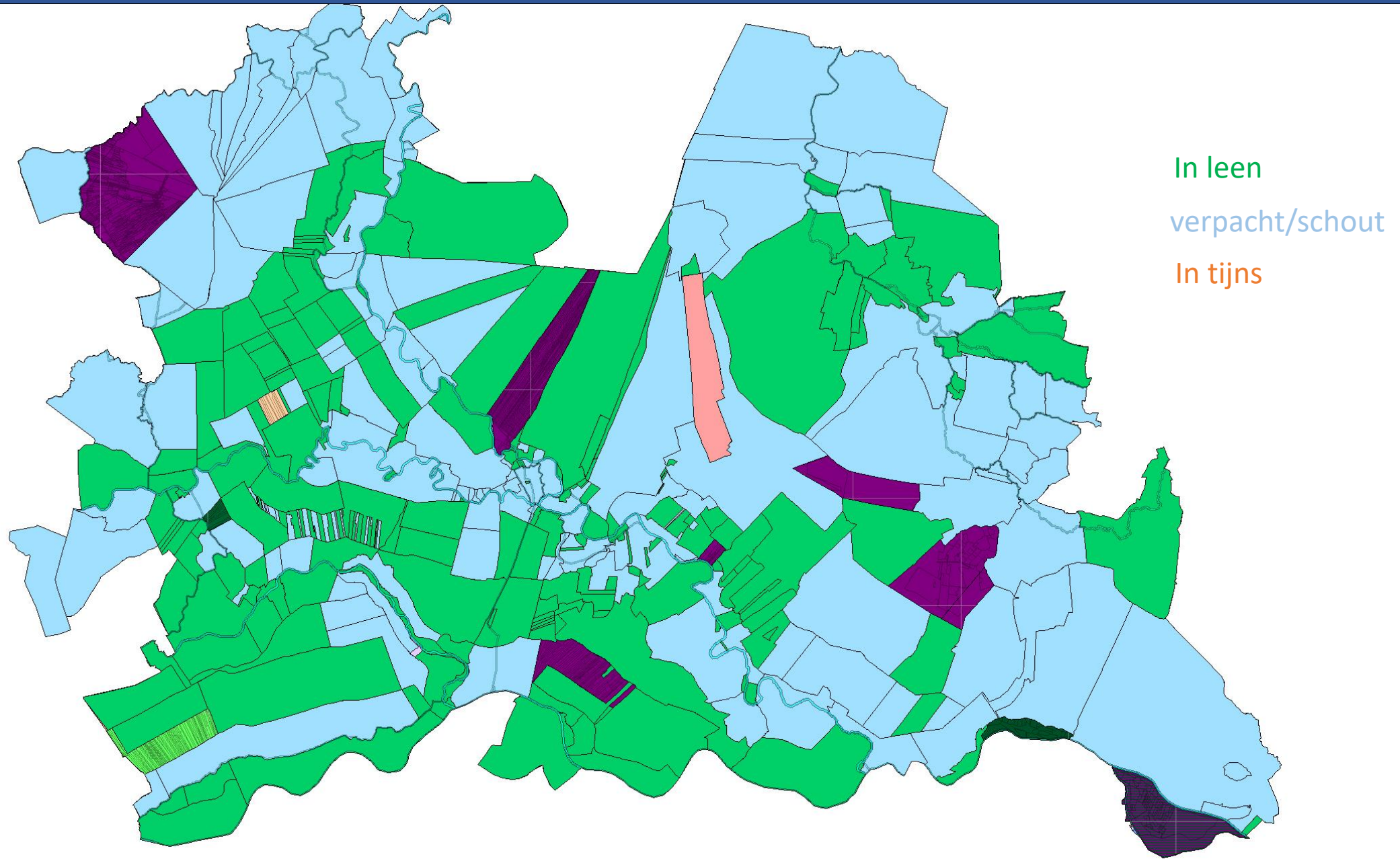
Schenkingsgerechten

Holland, 1248	De heerlijkheid Amerongen met hoog gerecht en toebehoren, hetzij dienstlieden, bos, broek, weiden, (13..: water), akkers en erf.
Gelre, 1330 Vianen, 1360	Het dorp Odijk met alle rechten en toebehoren van graaf Reinold in pandschap ontvangen Het gerecht van Odijk hoog en laag zoals de leenheer houdt van Gelre
St Paulus, 13..	De gerechten van Hees en Soest van Blaucolc tot Berkederwetering tot het gerecht van Evert van Stoutenburg; St Paulus behoudt de rechtspraak over de hofgoederen.

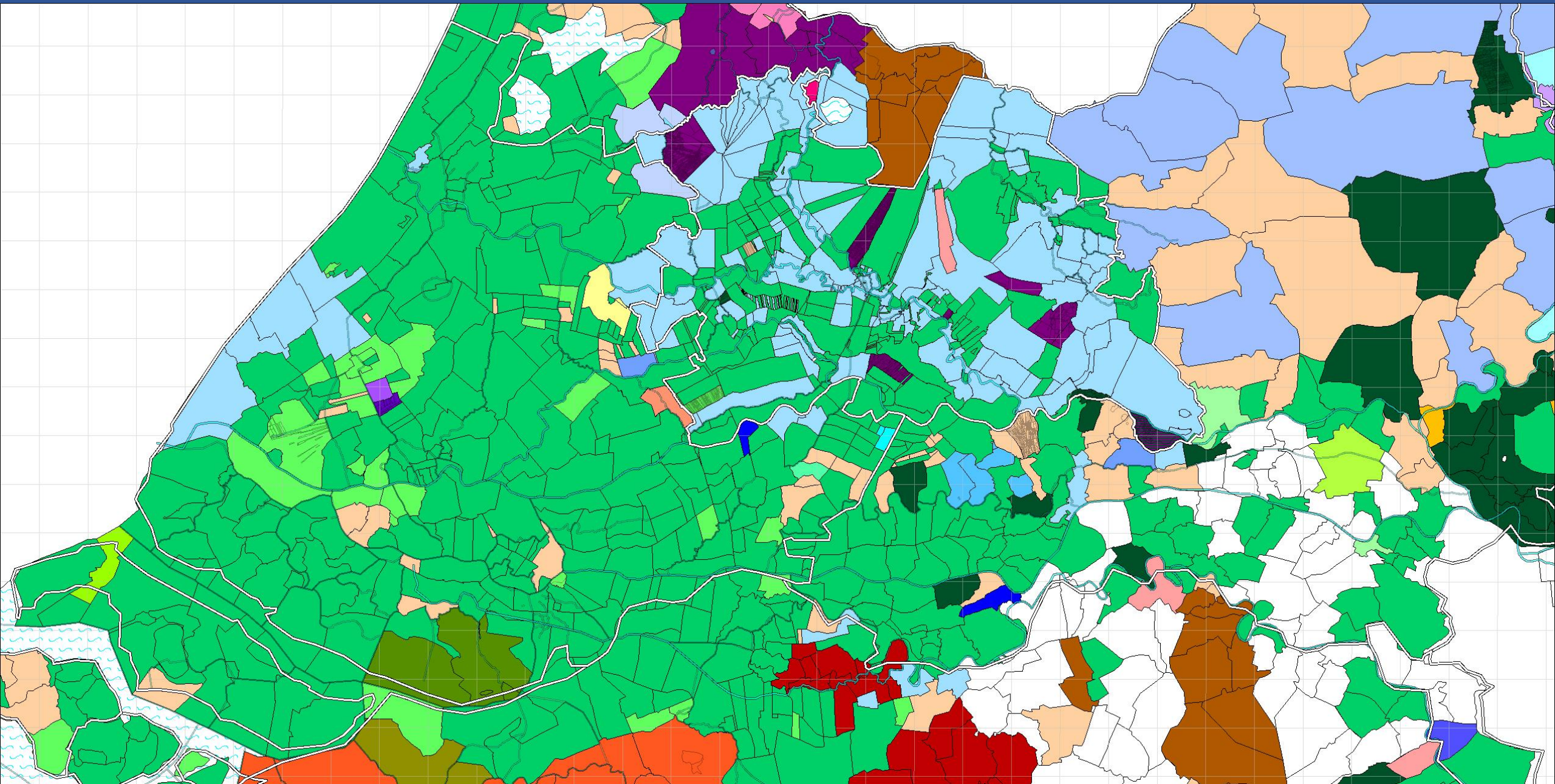
Ontginningsgerechten

Bisschop, 1394	Kockengen, gerecht, tijns en tienden.
Bisschop, 1394	Gerwerscop, gerecht, tijns en tiende van 1 ½ hoeve
Bisschop, 1425	Vuilcop, de helft van tijns en tienden (2x)

Gerechten relaties

Gerechten Relaties

Ontginningen en gerechten

Bestuursstructuur

G

Burengerecht
Schepengerecht
Waterhuishouding
Wegen
Lokale belastingen
Visserij
Heffing grondbelasting

Structuur voor tiendheffing

T

Tiendblokken

Structuur voor tijnsheffing

tij

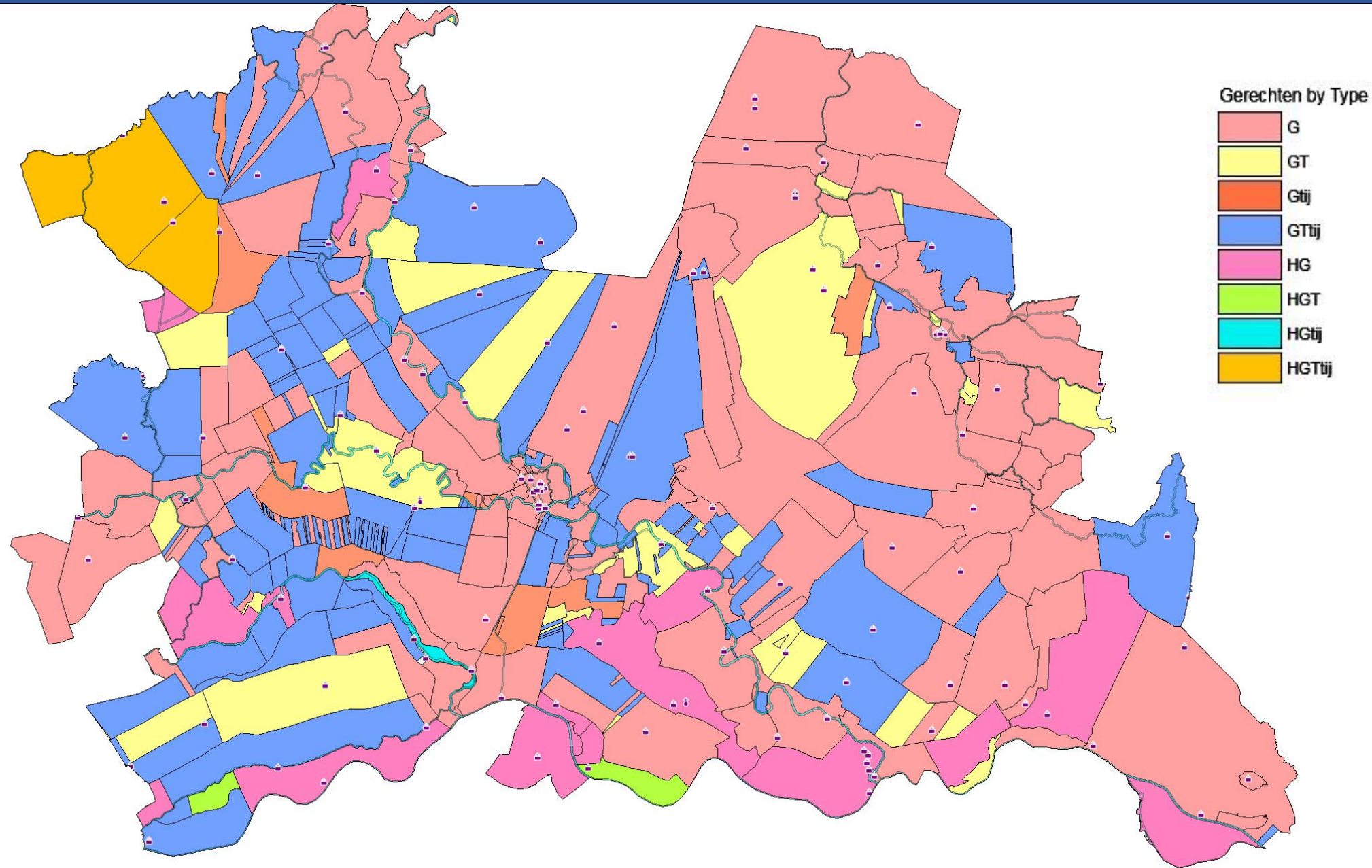
Recognitietijns

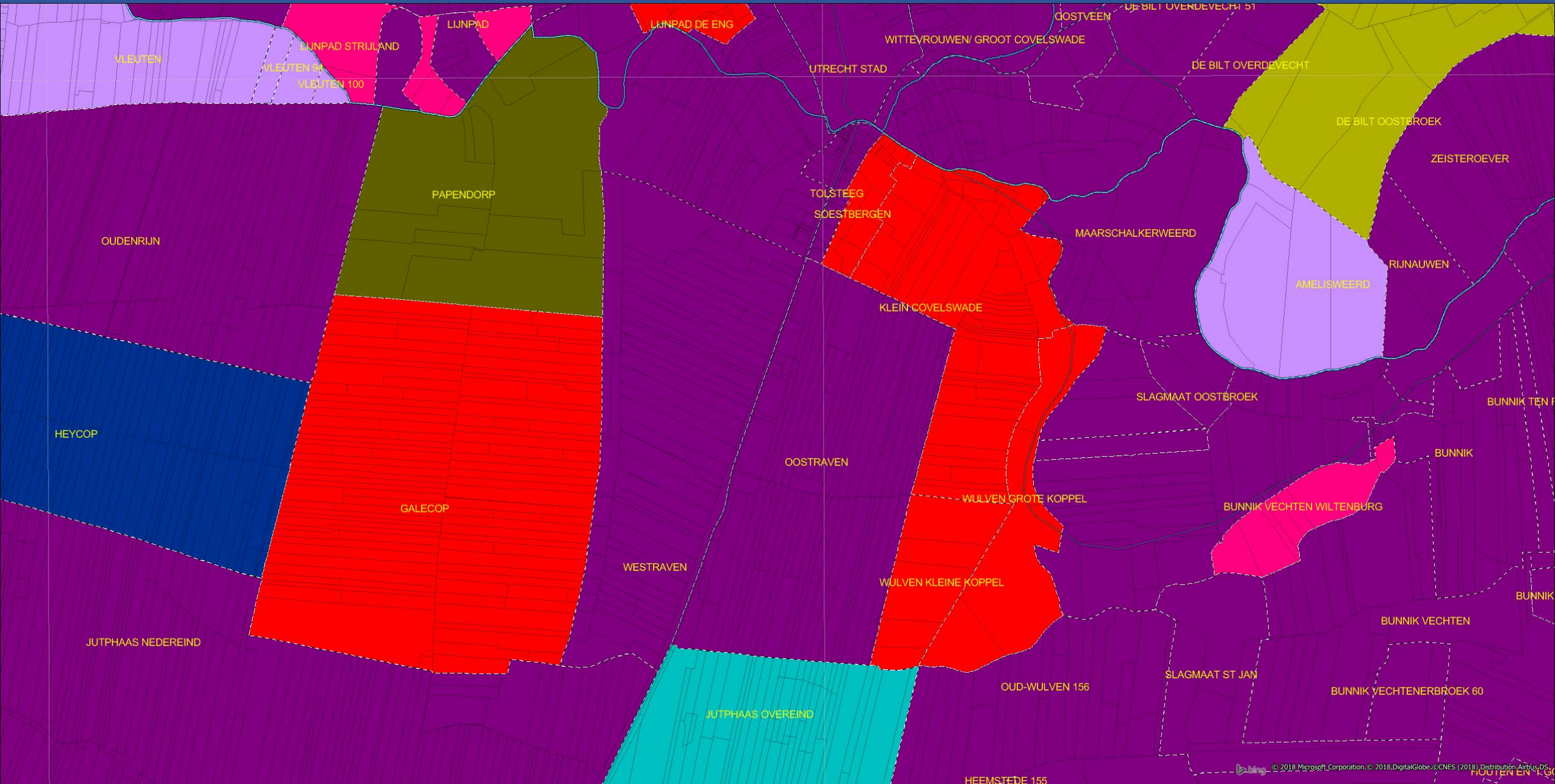
Percelen

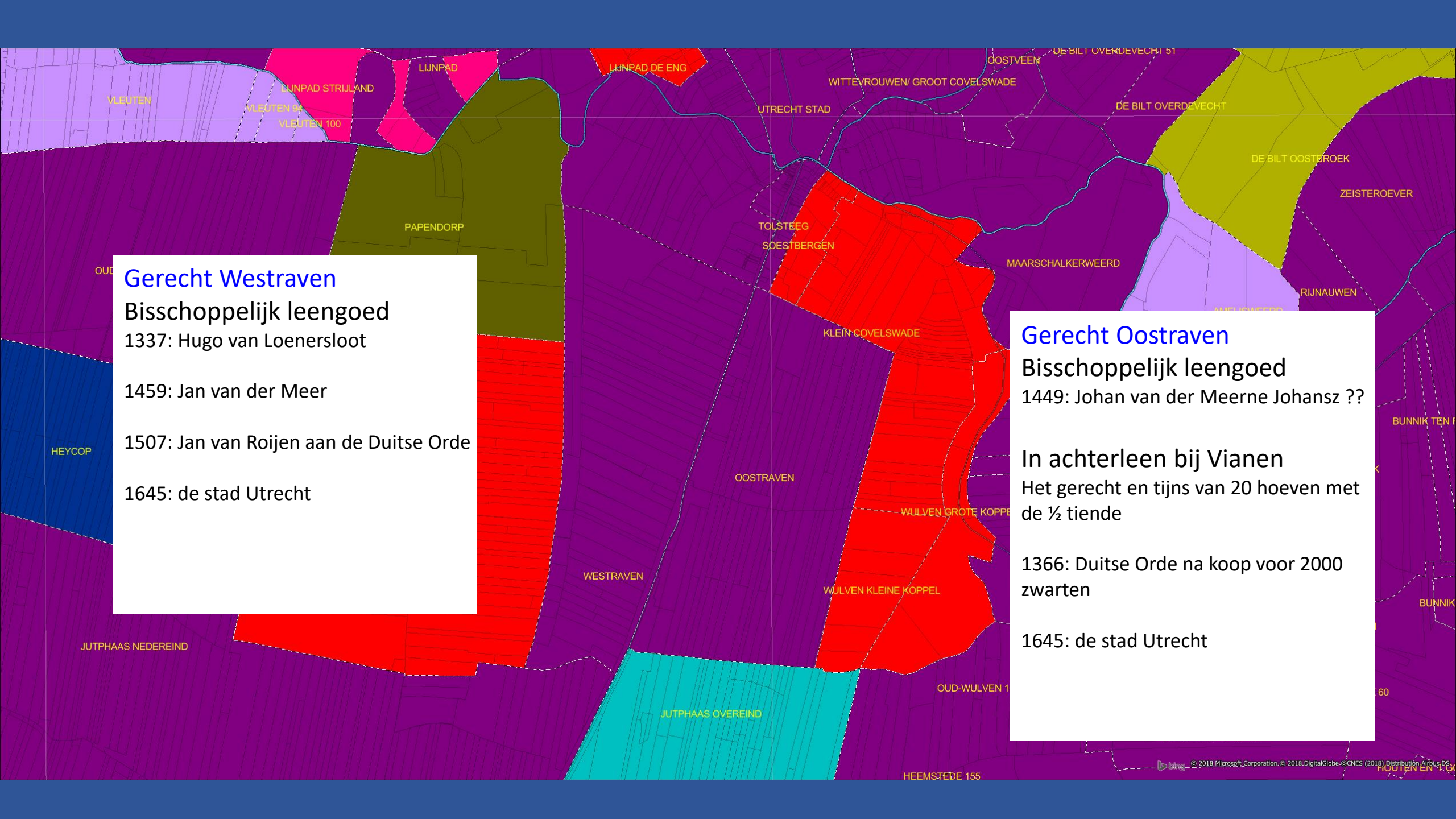
Lokale belastingen

Bezit
Gebruik

Gerechten type

Gerecht Westraven

Bisschoppelijk leengoed

1337: Hugo van Loenersloot

1459: Jan van der Meer

1507: Jan van Roijen aan de Duitse Orde

1645: de stad Utrecht

Gerecht Oostraven

Bisschoppelijk leengoed

1449: Johan van der Meerne Johansz ??

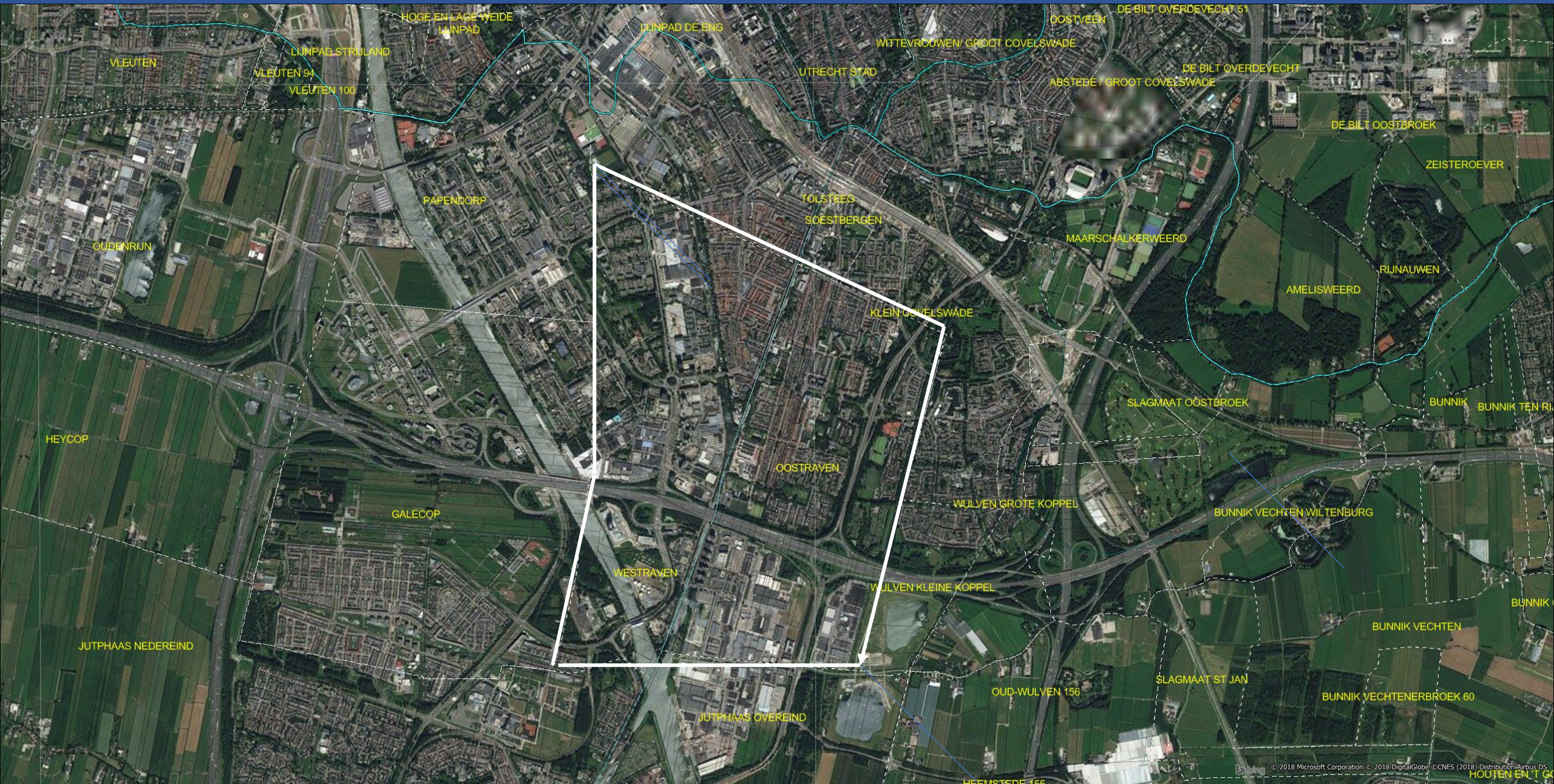
In achterleen bij Vianen

Het gerecht en tijns van 20 hoeven met de ½ tiende

1366: Duitse Orde na koop voor 2000 zwarten

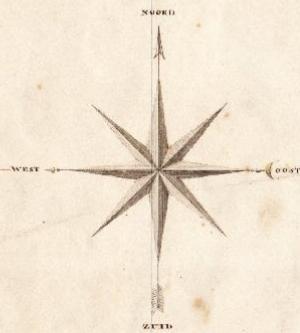
1645: de stad Utrecht

Gerechten2018

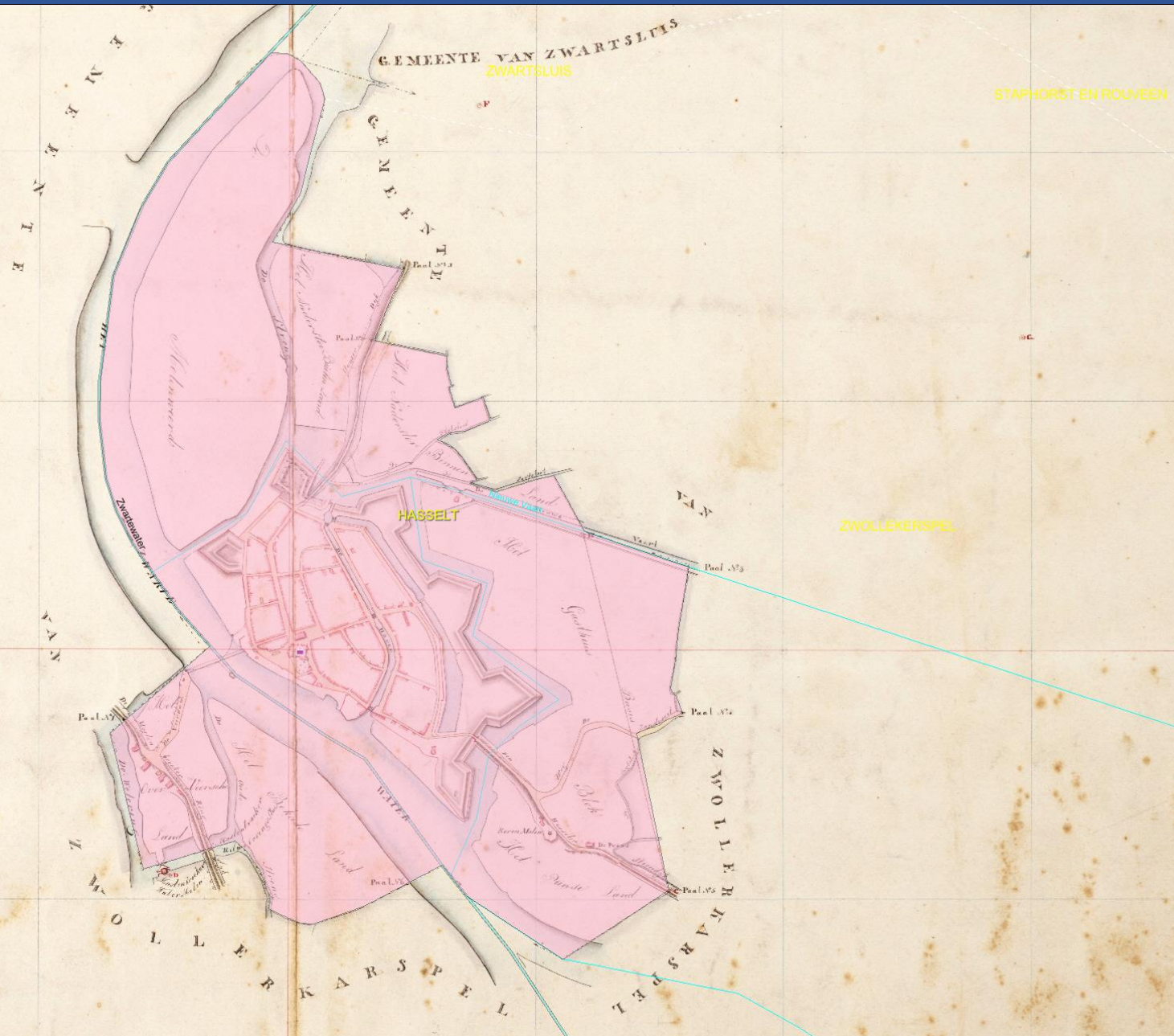

Hoogschoutambt Hasselt

K A A R T
vande GEMEENTE van
H A S S E L T
gelegen in de
P R O V I N C I E O V E R I J S S E L
volgens de PERCEELSGEWIJZE-PLANS voor het RADASTER
van die Gemeente Opgemaakt in den Jare 1820.
OP LAST VAN
den Heer J.W. Dedel Directeur Generaal der Directe Belastingen en Postzaken.
ONDER DE ADMINISTRATIE VAN
den Heer B.H. Baron Bendinck Gouverneur.
den Heer C.J. Freislich Burgemeester.
EN ONDER DIRECTIE VAN
den Heer M.F.E. A. Daendels Directeur der Directe Belastingen.
den Heer J.J. Borg Ingenieur Verificateur.
door *J. van der Horst* Landmeter vande 1ste Klasse.

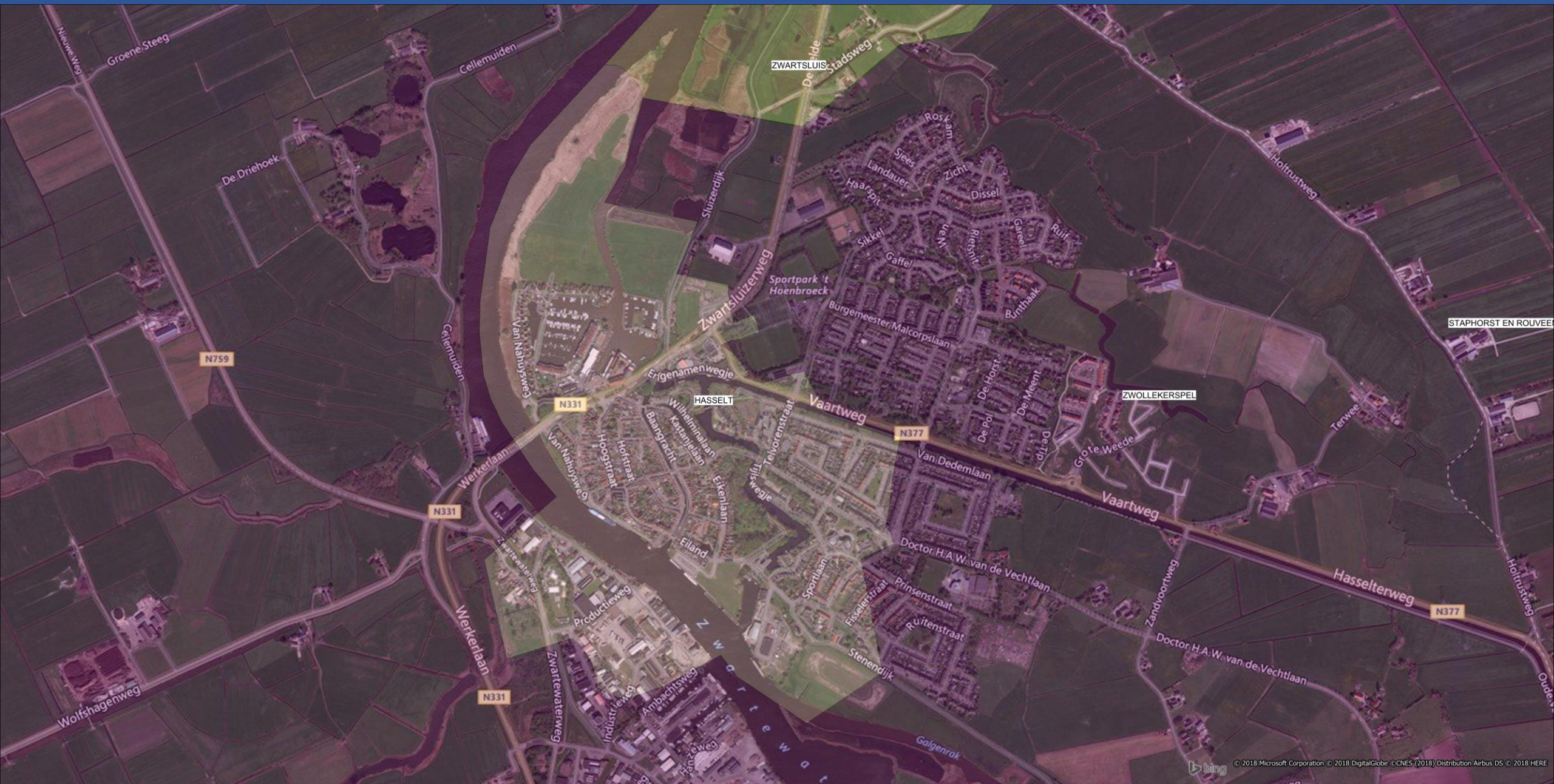
Schaal van 1 Palm voor 500 Ellen of van 1:5000.
0 100 200 300 400 500 600 700 800 900 1000 Ellen

Bisschoppelijk leenregister Oversticht

1831. Schoutambt VOORST / buurschap Tuil

Dat alinge erve ende guet, gehieten die **Groite Hasselt**, gelegen over die Yssel in den kerspel van der Wolde in der buerschap van Tulremarke, ommetrent drie ende twyntich margen lants groet wesende, naest gelant aen die zuytsyde die **Cleyne Hasselt** ende an die ander zyde erffgenamen Essele Tacken ende an der noertsyde erffgenamen Stevens ter Oye ende voirt streckende an Bonckenwert offte so waer 't myt allen synen toebehoeren gelegen mach wesen, toe water, toe weyden, toe holte, toe twyge, toe velde, toe toerve, myt eggen, myt eynden ende myt aller slachter not.

Tiende

Betaling
der
Tienden

Pieter
Breugel de Jonge,
1626

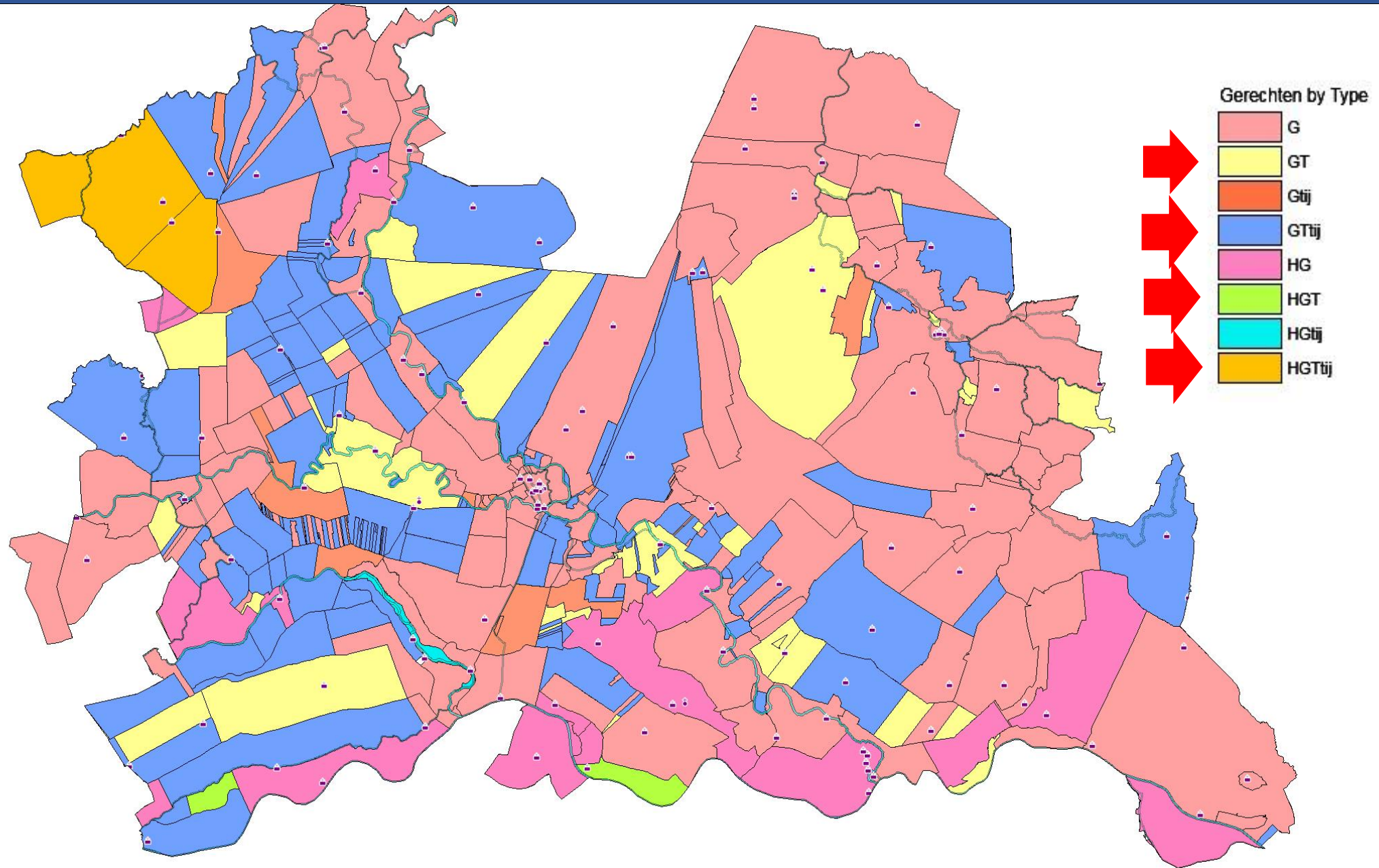
Tiende

Deuteronomium 12: 10

Bedoeld voor onderhoud geestelijkheid en kerkgebouwen en voor ondersteuning van de armen.

815: bevestiging van het tiendrecht over alle domeingoederen.

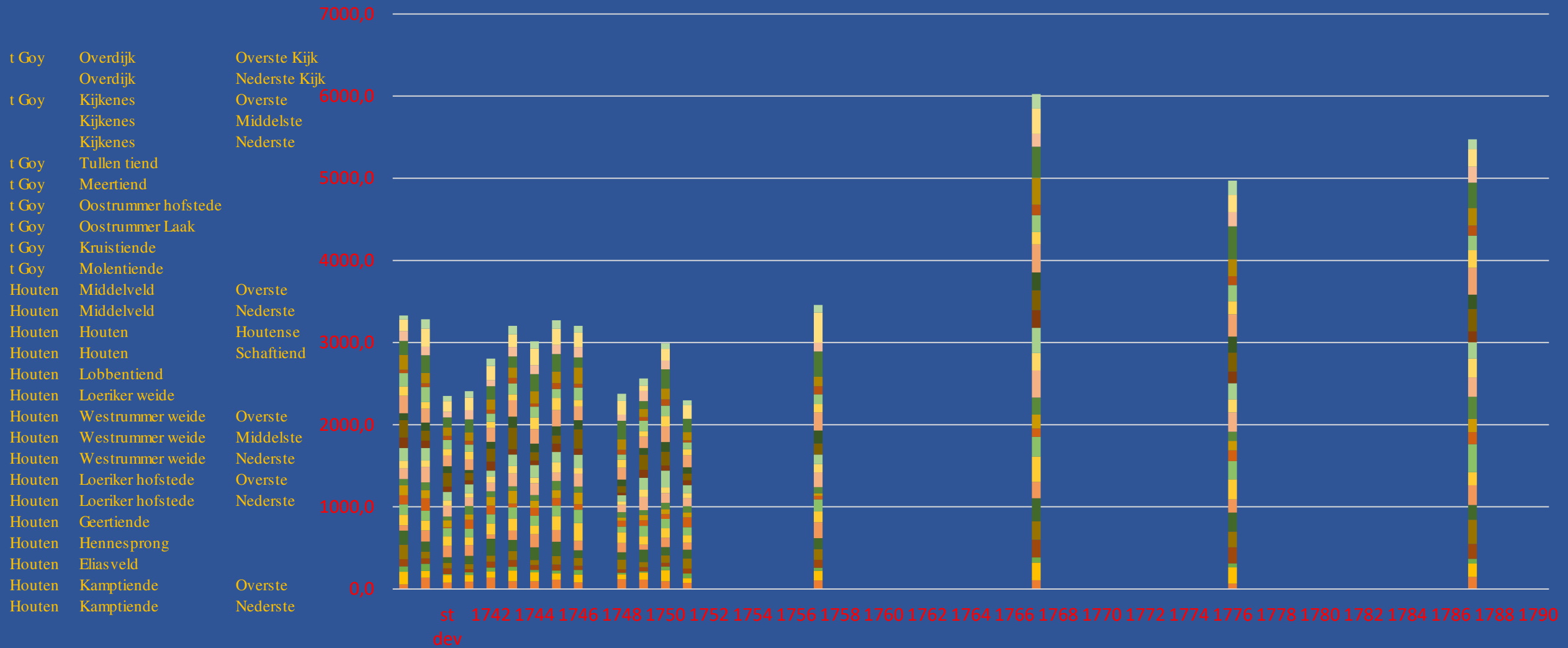
Gerechten met de tiende

Afdracht 7^e penning over de tienden aan de Staten (1662)

Bisschop	??
Kapittel ten Dom	3000
Kapittel Oudmunster	2000
St Marie	2000
St Paulusabdij	1000
Kapittel St Pieter	800
St Laurensabdij Oostbroek	600
St Servaasabdij Utrecht	500
Kapittel St Jan	200
Vrouwenklooster de Bilt	100
St Ursulaconvent (Brandolen)	100
Karthuizers Nieuwlicht	100
Thesaurie Dom	100
Proosdij van Maarsbergen. nu Marees	100
Duitse Orde	72
Totaal	ca 20000

Tienden Houten en 't Goy, 1740 -1790

Grondbezit kerkelijke instellingen (M)

2^e helft 16^e eeuw

Bisschop	24.218
Kapittel ten Dom	6.207
Kapittel Oudmunster	4.591
St Paulusabdij Utrecht	2.810
Kapittel St Jan	2.527
Kapittel St Marie	2.341
Kapittel St Pieter	2.140

44.834

Vrouwenklooster de Bilt	2.803
St Laurensabdij Oostbroek	2.680
Johanniter Orde	2.589
St Stevensabdij Oudwijk	2.090
Duitse Orde	1.829
Abdij van Berne	1.564
St Servaasabdij	1.290
Abdij Mariendaal	978

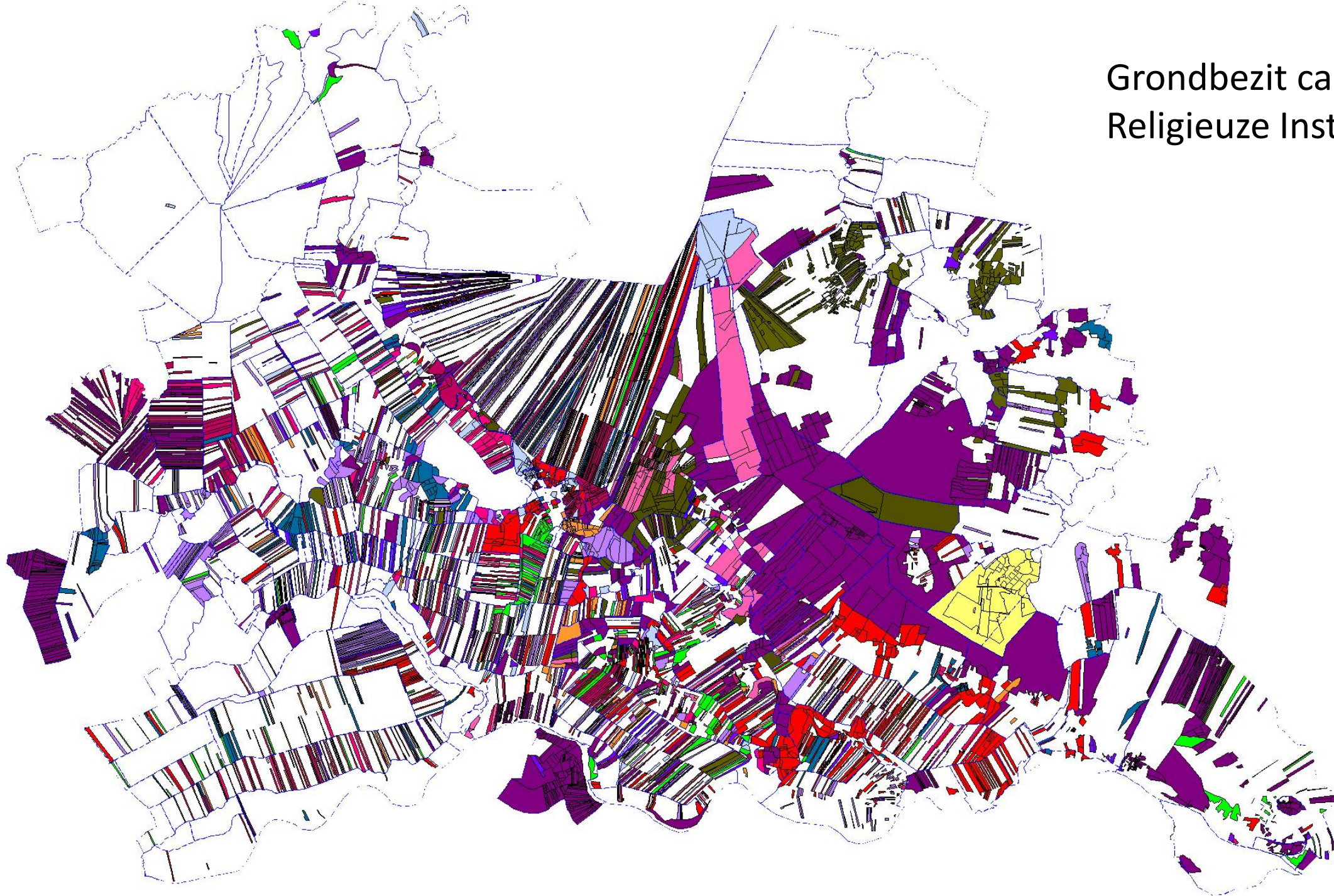
45 andere instellingen 5.900

21.723

66.300

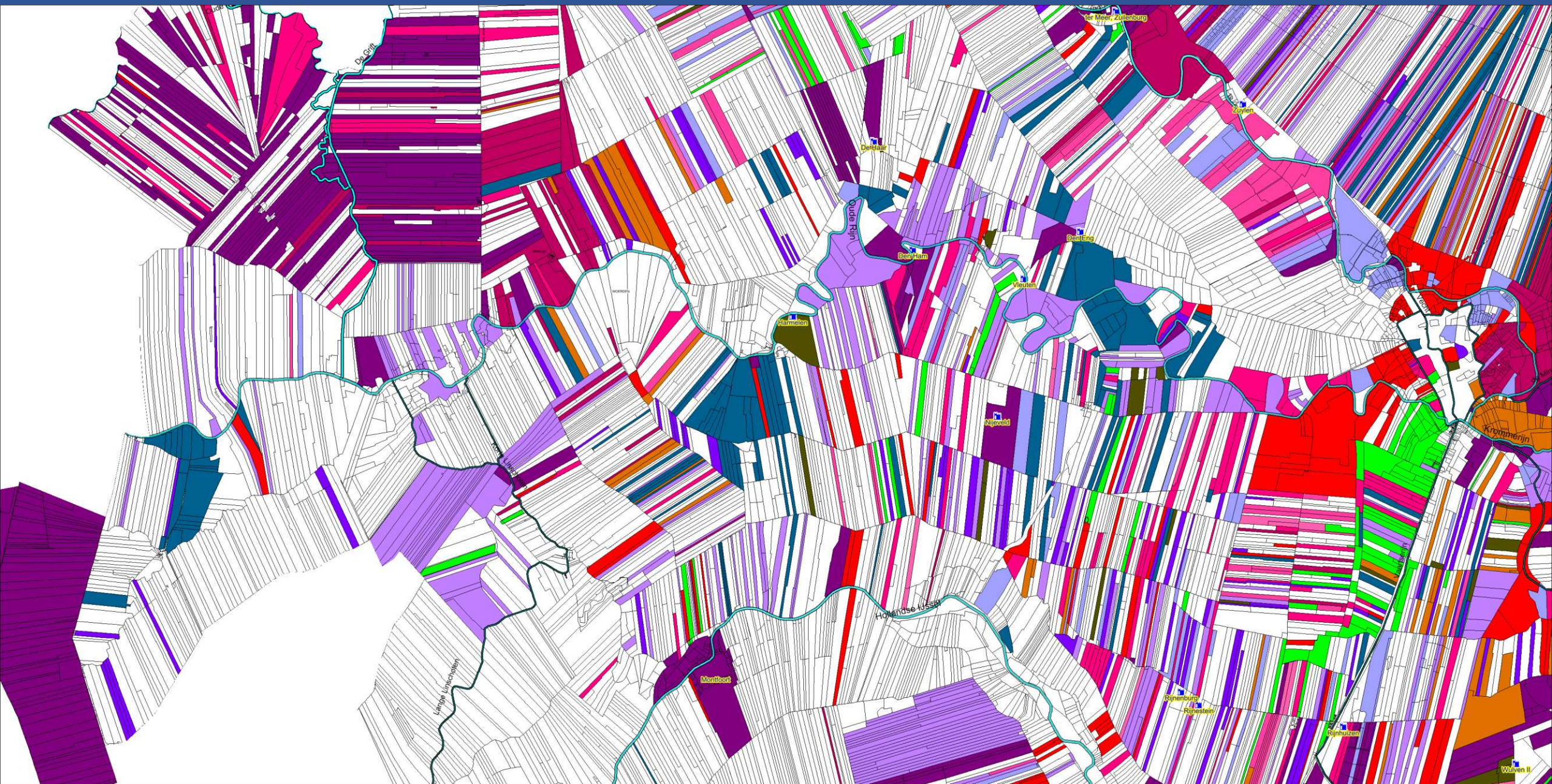
Utrecht: 165.000

Grondbezit ca 1400
Religieuze Instellingen

Langs de Krommerijn en Vecht

Bezitsconcentraties

Instelling	Gerecht	M	Verkregen door
Abdij Mariendaal Zuilen	Zuilen Zwesereng	232	acquisitie rondom het klooster
Johanniter Orde	Oostveen	302	bij ontginning
Johanniter Orde	Achttienhoven	273	bij ontginning
St Servaasabdij Utrecht	Oostveen	204	bij ontginning
Kapittel Oudmunster	Westbroek	426	bij ontginning, 1/4 van het gerecht
St Paulusabdij Utrecht	Soest	1173	gift Adala dochter van graaf Wichman
Abdij van Berne	Maarsbergen	1557	gift bisschop
St Laurensabdij Oostbroek	Woudenberg Heijshoten	800	gift bisschop
Vrouwenklooster de Bilt	Zeist Dinsel	1121	gift bisschop
Vrouwenklooster de Bilt	Vuursche	208	gift bisschop ?
St Stevensabdij Oudwijk	Oostveen	540	gift Ministriaal
Johanniter Orde	Vleuten	244	gift ministriaal
Johanniter Orde	Harmelen	202	gift ministriaal
St Laurensabdij Oostbroek	de Bilt Oostbroek	1052	koninklijke gift
Vrouwenklooster de Bilt	de Bilt Oostbroek	393	koninklijke gift
Kapittel St Marie	Lopik	382	verdeling
Kapittel St Pieter	Breukelerveen	420	verdeling
Kapittel ten Dom	Dwarsdijk/ Nijendijk	244	Verdeling
Kapittel ten Dom	Neerlangbroek	314	Verdeling
Kapittel ten Dom	Cothen	531	Verdeling
Kapittel ten Dom	Darthuizen	211	Verdeling
Kapittel ten Dom	Doorn	558	Verdeling
Kapittel ten Dom	Amerongen	330	Verdeling
Kapittel ten Dom	Papendorp	271	Verdeling
Kapittel ten Dom	Oostveen	468	Verdeling
St Paulusabdij Utrecht	Leusden Asschat	219	verdeling
St Paulusabdij Utrecht	Emmiklaar, Hoogland	538	verdeling
Kapittel Oudmunster	IJsselstein Achtersloot	322	verdeling
Kapittel Oudmunster	Vleuten	477	verdeling

